

Lesław Welker

Adam Walczak (1915-2003), harcerz, oficer Wojska Polskiego i Armii Krajowej

Rocznik Toruński 40, 253-259

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Walczak (1915–2003), harcerz, oficer Wojska Polskiego i Armii Krajowej

*Lesław Welker
Toruń*

Adam Walczak urodził się 21 października 1915 r. w Berlinie (Niemcy), gdzie jego ojciec, Leon, był krawcem. W roku 1919 rodzina przenieśli się do Torunia i zamieszkała przy ul. Mickiewicza 97, a następnie 120. 1 września 1922 r. rozpoczął naukę w Szkole Ćwiczeń przy Seminarium Żeńskim. Dwa lata później wstąpił do istniejącej przy sąsiedniej Szkole Powszechnej nr 4 X Drużyny Harcerskiej im. gen. Henryka Dąbrowskiego, której drużynowym był wtedy dh Molenda. Od roku 1926 kontynuował naukę w „czwórce”. 13 listopada 1927 r. złożył przyrzeczenie i otrzymał Krzyż Harcerski nr L 104, serii LXIII. Jednocześnie otrzymał też pierwszy stopień harcerski – młodzika. W roku 1929 ukończył szkołę powszechną i rozpoczął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Toruniu, następnie przeszedł do IV Drużyny Harcerskiej im. gen. Józefa Hallera, która wkrótce zmieniła patrona na gen. Kazimierza Pułaskiego, a w roku 1930 także numer, na 9. Jej drużynowym był wówczas jego nauczyciel, phm. Damazy Jaworski. 7 czerwca 1931 r. otrzymał stopień wywiadowcy, a w okresie 1–28 lipca tego roku ukończył kurs zastępowych. Rok później, 15 lipca dostał stopień ćwika, w dniach 1–7 sierpnia uczestniczył w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Pomorskiego, a 7–14 sierpnia w Międzynarodowym Zlocie Skautów Wodnych (oba w Garczynie). W 1933 r. został Harcerzem Orlim, ukończył kurs drużynowych i podharcemistrzowski (26 VI – 15 VII) i otrzymał pierwszy stopień instruktorski przodownika, a następnie wziął udział w Międzynarodowym

Złocie Skautów (Jamboree) w Gödöllő na Węgrzech. 10 czerwca 1934 r. otrzymał najwyższy stopień harcerski – Harcerza Rzeczypospolitej. 11 czerwca 1935 r. zdał maturę i pojechał na Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego do Spały, gdzie był oboźnym reprezentacji Chorągwi Pomorskiej. W roku szkolnym 1933/34 był też członkiem szkolnego Hufca PW przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim.

Po wakacjach, 20 września, rozpoczął służbę wojskową na Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy Piechoty przy 67. Pułku Piechoty w Brodnicy, a po jego ukończeniu, 1 października 1936 r. został podchorążym Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie koło Ostrowi Mazowieckiej. W trakcie nauki utrzymywał kontakt z miejscowymi drużynami harcerskimi przy Gimnazjum w Ostrowi i szkole powszechnej w Starym Komorowie. 1 października 1938 r. (XV Promocja) otrzymał nominację na podporucznika i przydział do 19. Dywizji Piechoty – 77. Pułku Piechoty Strzelców Kowieńskich w Lidzie, gdzie był dowódcą plutonu ckm, i harcerskie przeniesienie do Hufca w Lidzie. Tutejszym drużynom przekazywał niepotrzebny już wojsku sprzęt i pomagał w organizacji obozów.

Wojna 1939 r. zastała go na stanowisku oficera ds. specjalnych przy dowódcy Ośrodka Zapasowego 19 DP i był dowódcą obrony przeciwlotniczej węzła kolejowego w Lidzie. Dalej szlak bojowy wiódł go przez Orany, Grodno (obrona miasta przed sowietami), Kanał Augustowski do granicy z Litwą, którą przekroczył 22 września. Został internowany w Birsztanach. 15 października uciekł z obozu i następnego dnia w Ambasadzie Polskiej w Kownie został zaprzysiężony przez płk. Izydora Blumskiego, w Służbie Zwycięstwu Polski. Nie udało mu się wyjechać do Francji i został skierowany na Litwę, gdzie w miejscowości Onikszy organizował szkieletową siatkę oddziału pogotowia. Pracę tę w czerwcu 1940 r. przerwało wkroczenie na Litwę wojsk sowieckich. W lipcu 1942 r. został aresztowany przez NKWD, ale uciekł z transportu. Miesiąc później mianowany porucznikiem i jako Mirski(?) przeniesiony do Oszmiany, gdzie został dowódcą Obwodu Oszmiana Południe. Prowadził tu prace organizacyjne i szkolenie wojskowe. W listopadzie został zdekonspirowany, ukrywał się, a w lutym 1943 r. został przerzucony do Obwodu Mołodeczno „Mle-

ko”, na stanowisko oficera ds. organizacji i szkolenia. W Smorgoniach zorganizował kurs podchorążych, a w Rakowie kurs podoficerski. W Rakowie nawiązał kontakt z harcerzami i zorganizował, na wzór Orłąt Lwowskich, „Związek Młodych Orłąt”. Wspólnie organizowali tajne nauczanie, bibliotekę i siatkę łączności między placówkami i Obwodem. Próbował ułożyć stosunki z oddziałami partyzantki sowieckiej, Brygady im. Stalina, ale te były nastawione tylko na likwidację oddziałów AK. 7 lipca 1943 r. z podchorążych szkoły podchorążych zorganizował oddział OP-6 „Czarny Dąb” i dowodził nim jako „Sęp”. Z oddziałem tym niszczył sieć administracyjną okupanta. 25 września doszło do bitwy pod Malatami. Skrwawiony oddział schronił się w Puszczy Nalibockiej, gdzie ten i inne oddziały zostały zaatakowane przez oddziały sowieckie. „Sęp” objął dowództwo nad całością i mimo

ciężkiej rany, 1 grudnia wyprowadził oddziały z okrążenia. Za ten wyczyn 3 maja 1944 r. podczas inspekcji Zgrupowania „Jaremy” generał „Wilk” udekorował go Krzyżem Walecznych, a 14 lipca tego roku został przedstawiony do Krzyża Srebrnego Orderu Virtuti Militari i awansowany do stopnia kapitana.

Wrócił na teren Obwodu Oszmiańskiego, do Rakowa, gdzie oddział prowadził akcję oczyszczania terenu z przeważnie sowieckich band rabunkowych. W marcu 1944 r. został dowódcą 13. Brygady AK – Mołodeczańskiej, która powstała na bazie „Czarnego Dębu”, i przyjął pseudonim „Nietoperz”. Dowodził nią w bitwach pod Krewem (15/16 marca), Łostojańcami (18/19 kwietnia), Grauzyszkami (6 maja), Tołminowem (12/13 maja), Holszanami (8 czerwca), w akcjach dywersyjnych w rejonie Mołodeczna i w operacji „Ostra Brama” (7–17 lipca). Udało mu się uniknąć podstępnego aresztowania przez sowietów i w nocy z 17/18 lipca przedarł się z Brygadą do Puszczy Rudnickiej, gdzie jednak następnego dnia zostali okrążeni przez wojska NKWD-NKGB i rozbici. „Nietoperz” z częścią Brygady przebił się do Puszczy Ruskiej, ale 19 sierpnia i tu został dopadnięty i rozbity przez wielokrotnie liczniejsze siły wroga, w bitwie pod Borowem. 25 sierpnia rozwiązał resztki oddziału. Chory, w końcu września wrócił do Wilna. 13 stycznia 1945 r. został przerzucony do Białegostoku.

W kwietniu z żoną Janiną (łączniczka 13. Brygady), na fałszywych papierach, wyjechał do Torunia. Rozpoznany, przeniósł się do Wyrzysk, potem do Łeby i Lęborka, gdzie krótko pracował w starostwie, a potem od 1 września 1946 r. był dyrektorem w Państwowej Roszarni Lnu i Konopi (dyrektorem Zjednoczenia Roszarni był jego wojenny dowódca mjr inż. Czesław Dębicki „Jarema”), a następnie w jej oddziale w Prabutach. 22 kwietnia 1947 r. ujawnił się. Nękany przez UB, w roku 1948 został zwolniony z pracy, pracował jako robotnik. Został aresztowany, ale uciekł. W czerwcu 1949 r. na krótko wrócił do Torunia i wyjechał do Szczecina z zamiarem przedostania się na Zachód. Wielokrotne próby nie powiodły się, ale 1 czerwca 1950 r. udało mu się podjąć pracę w Zrzeszeniu Gorzelni Rolniczych. Nadal szykanowany przez UB i władze wojskowe, tzw. zebrania kontrolne, 31 grudnia 1950 r. ponownie został zwolniony z pracy. Wyjechał w Poznań-

skie, gdzie we Wronkach od roku 1951 do 31 października 1953 r. pracował w Fabryce Maszyn i Urządzeń Przemysłu Spożywczego. Szykanowany przez UB wrócił do Torunia, gdzie rozpoczął pracę w Szklarskiej Spółdzielni Pracy „Kryształ”, w której był głównym księgowym. 31 lipca 1962 r. przeniósł się do Jasła, na stanowisko dyrektora finansowego ZZG „Inco”. I tu dopadła go SB. W sierpniu 1964 r. znowu znalazł się w Toruniu i jako główny księgowy rozpoczął pracę w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Małej Grzywnie, a od 1 stycznia 1967 r. pracował w Przedsiębiorstwie Konserwacji Urządzeń Wodnych i Melioracji w Toruniu. W tym czasie był komendantem Obrony Cywilnej w Zjednoczeniu Budownictwa Wodnego i Melioracji. 1 lutego 1978 r. przeszedł na emeryturę.

Od roku 1945 należał do związków zawodowych, m.in. Pracowników Gospodarki Komunalnej i Przemysłu Terenowego (1962–1964), Pracowników Rolnych (1964–1966 i 1967–1974), Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego (IV–XII 1966). W latach 1964–1976 był członkiem Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Należał też do Stowarzyszenia Księgowych w Polsce i 28 kwietnia 1972 r. ukończył Kurs Doskonalenia Wiedzy Głównych Księgowych.

W roku 1974 zorganizował pierwsze spotkanie kolegów z Brygady, a rok później jej Środowisko. Opracował i wydał w roku 1985, w drugim obiegu, monografię 13. Brygady, którą w roku 2002 wydano drukiem. Dzięki jego staraniom, na cmentarzu w Dobrzyniewie Kościelnym koło Białegostoku odnowiono nagrobek kapelana 13. Brygady ks. kpt. Wiktora Gogolińskiego (1983), w kościele w Rucianem-Nidzie odsłonięto tablicę pamiątkową 3. Zgrupowania Wileńskiego AK, a 13. Brygady w kościele św. Jacka w Warszawie (1988).

W listopadzie 1989 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu zorganizował wystawę: „Okręg Wileński AK w walce 1943–1945”. Był współzałożycielem Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej i jego członkiem od 13 grudnia 1989 r. Wraz ze Stowarzyszeniem i Środowiskiem Brygady wszedł do utworzonego równolegle Światowego Związku Żołnierzy AK (ŚZZAK). Przez jedną kadencję był członkiem jego Rady Naczelnej. Organizował w nim Środowisko Wileńskie i ufundował jego sztandar. W Toruniu został wiceprezesem Okręgu Toruń

ŚZŻAK (funkcji prezesa nie przyjął, odstępując ją młodszemu), prowadził również księgowość Okręgu. Pełnił te funkcje nieprzerwanie do stycznia 2002, kiedy to zrezygnował ze względu na stan zdrowia. W roku 1991 wszedł do Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Toruniu (OPWiM), gdzie reprezentował Związek przez dwie kadencje, tj. do chwili rozwiązania Komitetu po reorganizacji struktur administracyjnych państwa. Z jego inicjatywy, a przy wsparciu Rady Głównej OPWiM, doprowadził do wybudowania w 1996 r. w Graużyszkach (obecnie na Białorusi) pomnika-mogiły dla jego kolegów poległych w walkach 1944 r. Zainicjował i energicznie włączył się w działania, które doprowadziły do nadania imienia Armii Krajowej Szkole Podstawowej nr 32 w Toruniu. Z jego inicjatywy podpisano umowę o współpracy z toruńskim Hufcem ZHP. Do roku 2001 uczestniczył we wszystkich toruńskich uroczystościach państwowych i patriotycznych. 7 kwietnia 1994 r. został awansowany do stopnia majora, a 21 lipca 1999 r. podpułkownika. 20 września 1999 r. V Zjazd Delegatów ŚZŻAK nadał mu godność honorowego członka.

W latach 1976–1989 był członkiem ZBoWiD, od roku 1978 należał do Związku Inwalidów Wojennych RP, a od 10 października 1992 r. do Związku Oficerów Służby Stałej WP II RP.

Nie zapomniał o harcerstwie. Na początku roku 1957 powrócił do czynnej działalności. W marcu tego roku został kierownikiem Referatu Obozów i Turystyki w Komendzie Hufca ZHP w Toruniu. Przy jego dużym wkładzie zorganizowano pierwsze „popaździernikowe” obozy. Rok później związał się z 6. DH im. Zawiszy Czarnego „Czarną Szóstką”, którą prowadził wówczas pfm. Tadeusz Pelc. Drużynę rozwiązano we wrześniu 1960 r. i nastąpiła kolejna przerwa. Ponownie do działalności harcerskiej powrócił w końcu lat osiemdziesiątych, w Komisji Historycznej Toruńskiej Chorągwi ZHP i Kręgu „Orbita”. 15 lutego 1992 r. otrzymał stopień podharcymistrza, a 16 maja 1994 r. tytuł „Seniora ZHP”. W końcu roku 2000 włączył się w prace historycznego „Zespołu 1917”, którego celem było przygotowanie obchodów 85-lecia harcerstwa w Toruniu, a 13 marca 2001 r. został jego przewodniczącym. Jest autorem wspomnień pt. *Moje spotkania z harcerstwem*, w książce *Śladami lilijki w grodzie Kopernika* (Toruń 2002).

Zmarł 3 kwietnia 2003 r. w Gdańsku, pochowany został w Toruniu. Za zasługi wojenne, pracę zawodową i społeczną był odznaczony: Orderem Virtuti Militari V kl. (14 VII 1944), Orderem Odrodzenia Polski V kl. (23 XII 1991), Krzyżem Walecznych (3 V 1944), Krzyżem Kampanii Wrześniowej 1939 (15 VIII 1985), Krzyżem Armii Krajowej (nr 2761 – 20 I 1968), Krzyżem Partyzanckim (23 V 1959), Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” (18 VII 1984), czterokrotnie Medalem Wojska (nr 4720 – 15 VIII 1985), Medalem Zwycięstwa i Wolności (17 VIII 1959), Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (5 V 1975), Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (22 X 2001), Złotym Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (22 IX 1999), Srebrnym Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” z „Rozetą-Mieczami” (19 XII 1991), Państwową Odznaką Sportową kl. III (28 X 1931) i kl. III/2 st. (26 XI 1932), Odznaką Weterana Walk o Niepodległość (1995), tytułem honorowego członka ŚZŻAK (20 IX 1999), „Odznaką-Wyróżnieniem” ŚZŻAK (9 II 1999), Odznaką Honorową Żołnierza AK Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego (15 VIII 1984), Odznaką Pamiątkową 13. Brygady AK Okręgu Wileńskiego (1 IX 1993), honorowym tytułem „Seniora ZHP” (16 V 1994), Odznaką 80-lecia Harcerstwa Ziemi Toruńskiej (19 II 1998), Złotą Odznaką „Zasłużony” Hufca ZHP w Toruniu (15 X 2000) i Srebrną Odznaką Zasłużony w Rozwoju Stowarzyszenia Księgowych w Polsce (15 I 1978).

Źródła: akta personalne Okręgu Toruń ŚZŻAK,teczka W-2; Adam Walczak „13. Brygada Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego”, Bydgoszcz 2002; Archiwum Państwowe w Toruniu, zesp. AmTD IV, sygn. 5940 i 5954; relacja Adama Walczaka z marca 2001; Księgi adresowe m. Torunia 1932 i 1936; rozkazy KH w Toruniu L-3/57 z 16 III 1957, L-5/97 z 23 V 1997, L. 03/2001 z 13 III 2001; rozkazy KCh w Toruniu z 15 II 1992, L 7/94 z 16 V 1994; L. J. Welker, Trzy „Czarne Szóstki” 1919-1945-1957”, Toruń 2007.